

“ SANAT PERSPEKTİFİNDEN ÇEVRE SORUNLARI ”

Okt. Damla OĞUZ*

ÖZET

Bu çalışmada doğanın ötekileştirilmesi ve yağmalanmasının insan zihnindeki olağanlığı, doğa ve kültür karşıtlığı üzerinden tartışılacaktır. Bu çerçevede günümüz çevre sorunlarına sosyo-politik bir pencereden bakan ve bunu eleştirel bir bakışla yapıtlarına yansıtan sanatçılar irdelenecektir. Bu sanatçılar sadece doğada fiziksel olarak yapıt gerçekleştirmek yerine doğa-insan ilişkilerindeki problemlere kendi sanatsal dillerini kullanarak dikkat çekmekte ve toplumu bilinçlendirmek yönünde davranmaktadırlar. Buna ek olarak doğa ıslah projeleri adı altında işlerini gerçekleştiren sanatçıların, işleri yoluyla yeryüzünün belli başlı bölgelerinde zarar görmüş çevresel dengeleri yeniden kurabilme çabaları gözler önüne serilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Doğa, Kültür, Ötekileştirme, Yağmalama, Çağdaş Sanat, Doğa Islah Projeleri*

* Ankara Üniversitesi, Eğitimin Kültürel Temelleri Bölümü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara / TÜRKİYE
damla.torun@gmail.com

“ ART PERSPECTIVE ON ENVIRONMENTAL PROBLEMS ”

Lect. Damla OĞUZ*

ABSTRACT

In this study, the status of normality in human mind about othering and plundering the nature will be discussed over the contrariety between nature and culture. In this context, the artists who have a socio-political perspective on current environmental problems will be examined. These artists are acting towards raising the awareness of the society and drawing attention to the problems in nature-human relationship by using their own artistic language instead of just performing physical works on the nature. In addition, the artists who are naming their work as nature reclamation projects, for the effort of rebuilding damaged environmental balance by means of their works in certain regions of the earth, will be unfolded.

Key Words: *Nature, Culture, Othering, Plunder, Contemporary Art, Nature Reclamation Projects.*

* Ankara University, Faculty of Educational Sciences, Cultural Foundations of Education, Department of Fine Arts Education
Ankara/ TURKEY damla.torun@gmail.com

GİRİŞ

“Doğayla baş başayken kendimizi öylesine rahat ve keyifli duymamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışıdır.”

W. F Nietzsche

Yaygın olarak kullanıldığı biçimi ile doğa bizim dışımızdaki maddi dünyanın kendisine karşılık gelir. Bu maddi dünya bilinçten bağımsızdır ve onun dışında var olur. Sürekli bir devingenlik ve değişim içindedir (Ulaş, 2002: 404). Birçok kaynakta doğa insan eliyle değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre, tabiat olarak veya sanat ve kültür gibi insan aklı ürünlerin karşısı olup kendiliğinden var olan şeylerin bütünü olarak tanımlanır (Akalin vb. 2005: 547). Tüm bu tanımlamalar insanı doğaya göre, doğayı da insana göre dışlar ve doğanın yarattıkları ile insanın doğa karşısında inşa ettikleri gibi bir ayrım ortaya koyar.

Doğaya ve insana anlam vermeye çalışan bu gibi tanımlamalarda temel olan, insan ile doğa arasındaki ilişkidir ve bu ilişkide doğa, insanoğlu için kendi dışındaki çevredir. Aslında insanoğlu bütün faaliyetlerini doğanın üzerinde gerçekleştirir; sürekli bir etkileşimle, onunla, ona rağmen ve onu aşmak için çabalar. Ancak insanoğlu aklını kullanarak kendini var etmeye başladığı andan itibaren doğanın karşısında ya da yanında yer alacak şekilde bir duruş sergilemiştir. Doğaya hükmedebileceğini ve onu şekillendirebileceğini fark ettiğinde ise, kendini bir daha doğanın bir parçası olarak görmemiştir.

İnsanoğlu doğadaki diğer canlılardan farklı olarak yaşadığı çevreyi yorumlar ve şekillendirir. Bu anlamda sıklıkla doğaya gönderme yaptığımız bir kavram olarak ‘çevre’ dediğimiz şey insan yapısı bir olgudur, sadece insan eliyle yaratılmamış aynı zamanda insan zihninde anlamlandırılan bir alan olarak inşa edilmiştir (Kovel, 2004: 101). Joel Kovel’a göre (2004: 102) “(...) doğa insanoğlu için bir ‘şey’ olmaktan önce bir kelimedir. Aslında doğal dünya insandan bağımsız olarak var olmaktadır. İnsan evrenin küçük bir köşesini kendi varlığının farkında olarak işgal etmektedir.” Ayrıca “Asıl vurgulanması gereken, insanoğlu doğadan bahsettiğinde bunu ister istemez dilden oluşan bir prizma aracılığı ile yaptığıdır. Bu, insan için var olan tek gerçek doğanın dilsel olarak yapılandırılmış bir alan olması anlamına gelmektedir” demektedir. Bundan sonra düşünülmesi gereken insanın kendi doğası gereği doğa ile kurduğu ilişkide onu kendinden ayrı tutup tutmayacağıdır.

İnsanoğlu doğa ile bütüncül bir yaşamı sürdürebilir mi yoksa doğayı asırlardır yaptığı gibi kendi varlığına karşı bir tehdit unsuru olarak görüp onu öteki konumuna koymaya devam mı edecektir?

Çağlar boyu bilimsel ve teknolojik açılardan hızla gelişen dünya üzerinde insanın denetimi daha da artmış, böyle olunca da insan doğaya bakarken kimi zaman dinsel ve felsefi sorular yönelmiş, kimi zaman da bu sorulardan sıyrılıp doğaya daha ekonomik ve faydacı bir anlayışla yaklaşmıştır.

Doğanın Kültürleşmesi

En temel tanımıyla “kültür, doğanın yarattıklarına karşılık insanın yarattığı her şeydir (Güvenç, 1991: 97).” Bu anlamıyla kültür insan yapısı bir olgudur; insan tarafından yaratılmış ve kurgulanmıştır, şartların değişmesine bağlı olarak ‘yeniden düzenlenebilir’dir.

Her şeyden önce kültür kendisini doğanın karşısına koyarak, varlığını doğaya karşı verilen savaş sayesinde oluşturmuştur. Öte yandan burada “doğal olan”ın karşıtı olan bir durum da nitelenmektedir. Bu anlamda kültür bir değer yargısı taşımakta ve insanların “yaşayış biçimlerinin, kullanılan aletlerin, çalışma biçim ve yöntemlerinin, inançların, düşünsel ve sanatsal faaliyetlerin, siyasal ve sosyal örgütlenme biçimlerinin (Tanilli, 2001: 11)” bütününe kapsamaktadır. Böylece kültürü “doğanın insanlaştırılma biçimi, bu insanlaştırmaya özgü süreç ve verim” olarak tanımlayabiliriz (Uygur, 1996: 16).

Tüm bu süreçte, insanı insan yapan, doğadaki diğer canlılarla arasındaki farkı gün geçtikçe genişleten ayırt edici bir unsur vardır; o da ‘teknik’tir. Eğer günümüzde insanoğlunun dünyada merdivenin en üst basamağında olduğundan söz edebiliyorsak, bu onun bir çift ele ve alet yapabilme yeteneğine sahip olmasından ileri gelmektedir (Tanilli, 2001: 15). Bu beceriler bütünü yalnızca onun genel yaşam olanaklarını değil, doğayla olan iletişiminin görüntüsünü de değiştirir.

İnsanların elindeki teknolojik güç arttıkça, doğadaki dengeleri etkileme gücü de artmıştır. Bütün alet edevatıyla “insan, deyim yerindeyse, bir tür protezli tanrı haline gelmiştir (Freud, 2009: 50).” Teknoloji, insanın doğa üzerinde kurmak istediği mutlak egemenliğin hem yansıması hem de aracı olmuştur. Freud’a göre (2009: 37-38) kendimizi korku duyulan dış dünyaya karşı savunmak için tek çare “insan topluluğunun bir üyesi olarak, bilimin önderliğindeki tekniğin yardımıyla doğaya karşı saldırıya geçmek ve onu insan iradesine tabi kılmaktır.”

İnsanoğlu dünyaya adımını attığı andan itibaren doğayı değiştirmeye başlamıştır. Clive Ponting (2000: 15) “Dünyanın Yeşil Tarihi” isimli kitabında bunu şöyle ifade etmektedir:

Bütün bitkiler ve hayvanlar da, birbirleriyle rekabet ederken farkında olmadan çevreyi değiştirirler ve varlıklarını sürdürürebilmek ve gelişebilmek için işbirliği yaparlar. Ancak insanların ekosistemle olan ilişkilerindeki iki etken, onları bütün öteki hayvanlardan ayırır. Öncelikle, varlığının bağlı olduğu ekosistemleri tehlikeye atma, dahası yok etme gücüne sahip tek canlı türü insandır. İkinci olarak da, yeryüzündeki her bir ekosisteme yayılan ve ardından, teknolojiyen yararlanarak bütün bu ekosistemleri egemenliği altına alan tek canlı türü de insandır.

Tüm insanlık tarihi boyunca doğal dünyanın kendisi yani dıştaki doğa insanların mücadele vermesi veya iktidar kurması gereken bir alan olarak görülmüştür. Aslında insan denen varlık tüm doğal süreçlere katılır, doğanın bir parçasıdır. Ancak aynı zamanda doğadan radikal bir biçimde farklıdır da. Doğası gereği doğayı olumsuzlamaya yatkındır (Kovel, 2004: 104). Böylece doğa ötekileştirilir ve bu kendinden farklı ötekilik, doğayı bir tahakküm nesnesine dönüştürür.

Aldo Leopold'un (2004: 141-142) 1949'da yayımlanan ve klasikleşen "Toprak Etiği" yazısında değindiği üzere; "modern insanın toprakla hiçbir hayati ilişkisi yok(tur). Ona göre toprak şehirler arasında kalan, üzerinde ekinlerin yetiştiği bir alandan ibaret(tir)". Benzer bir görüşe Hannah Arendt'in (2003: 113-114) 'Dünyanın Sürekliliği ve Sanat Yapıtı' isimli makalesinde de değinilmiştir. Arendt modern insanın doğa üzerinde kurduğu egemenliği, aşılması gereken bir sorun olarak görmekte ve bunun "doğayı ve dünyayı birer araca indirgeyerek onları bağımsız saygınlıklarından yoksun bırakmak" anlamına geldiğini eklemektedir. Böyle olunca, dünya ile baskın ilişki, üretim ilişkisine dönüşmektedir. "Şeylerin bundan böyle, kullanılabilirliği ölçüsünde değeri olacaktır. Rüzgar bundan böyle bir doğa gücü olarak kabul edilmeyecek, insanların yalnızca serinlik ya da sıcaklık gerekmesine göre değerlendirilecekti (Arendt, 2003: 113-114).

Arendt ve Leopold'un bir sorun olarak addettikleri bu tavır doğayı hâlâ kontrol altına alınacak bir köle olarak gören yüzyıllara mal olmuş bir düşünce geleneğinin eseridir. Bu gelenek köklerini eski Yunan ve Roma filozoflarının etkisi ile düşünen Yahudi ve Hıristiyan dünyasının düşüncelerine borçludur. Bu düşünce insanların kendilerine bağlı olan doğadan üstün yaratıldığı düşüncesidir. En eski çağlardan beri kurduğu uygarlığı korumak için insanların doğaya müdahale etmesi ya da son düzeltmeleri yapması gerektiği düşüncesi ve doğanın eskiden ilkel ya da vahşi olup, insanlar tarafından denetlenip biçimlendirildikçe iyi duruma geldiği görüşü son derece yaygındır (Ponting, 2000: 130).

Doğanın Yağmalanması

Önceki bölümde de değinildiği gibi insanlar, istedikleri gibi sömürme hakkına sahip oldukları doğadan üstün görülüyordu. Bu da doğanın sömürsünü meşrulaştırıyor ve bu şekilde düzeltildiğine inanılıyordu.

Tüm bu düşünce yapılarının altında ise çok temel bir kavram yatmaktadır: ilerleme. Bu kavram modern düşüncenin temel bir parçasıdır ve "toplumsal yaşamın her zerresine sızmıştır. Öyle ki, bu kavram ortaya çıkmadan önce toplumlar nasıl yaşamışlardır sorusuna kestirilebilir bir cevap vermek bile çok güçtür" (Ponting, 2000: 130). Yeni teknolojilerin ve daha karmaşık üretim ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte doğayı denetim altına almak ve onu dilediğince değiştirmek, insanoğlunun yüzyıllar boyu ilerleme için önüne koyduğu bir hedef olmuştur.

Aydınlanmanın ünlü düşünürü Marquis de Condorcet (Akt. Ponting, 2000:133), "İnsanın mükemmelliği gerçekten de sınırsızdır; bundan böyle kendisini durdurmaya çalışacak her türlü güçten bağımsız olan bu mükemmelliğin ilerlemesine, doğanın bizleri içine attığı bu dünyanın ömründen başka bir sınır yoktur... Bu ilerleme, dünya evren sisteminde şimdiki yerini koruduğu sürece asla geri döndürülmeyecektir" derken insanlığın ilerlemesine duyduğu sonsuz inancı sezinyebiliyoruz. Ancak günümüz deneyimleri göstermiştir ki insanın çevresine zarar vermeden sonsuzca ilerlemesi diye bir şey mümkün değildir.

Geçtiğimiz yüzyıllar içinde doğa üzerindeki insan eylemleri tüm ekosistemlerde büyük değişiklikler yaratmış, vahşi doğa hem çeşitlilik hem de büyüklük açısından ciddi boyutlarda azalma göstermiştir. Yerleşik hayatın tüm dünyaya yayılması, tarım için ormanların yok edilmesi ve

var olan bataklık alanların kurutulması, tüm hayvan ve bitkilerin doğal ortamlarının hızlı bir biçimde daralmasına neden olmuştur. Doğanın bu şekilde yağmalanmasının etkileri çok geniş kapsamlı ve geri dönülemez olmuş, birçok bitki ve hayvan türünün nesli tükenmiş veya sayıları azalmıştır. Böylece vahşi doğa bir daha eskisi gibi olamamıştır.

Doğanın yağmalanmasına sebep olan faktörlerden ilki insan nüfusundaki hızlı artıştır. İkinci olarak insan sayısının çoğalması, yaşanacak olan konutlara olan gereksinimi arttırmış, konut yapmak üzere açılan arazilerin ve kesilen ağaçların sayısı ve boyutları yaşadığımız son iki yüzyılda büyük ölçüde artmıştır. Son olarak, bu konutlarda ısınmak ve doymak için dünyadaki enerji ve maden kaynakları da büyük oranda tüketilmiş, dolayısıyla çevre kirliliğinin oranı da bu doğrultuda yükselmiştir.

Doğanın ve uygarlıkların çöküşü arasındaki ilişkiyi irdelediği “Dünyanın Yeşil Tarihi” isimli kitabında Clive Ponting (2000: 349), bu süreci şöyle ifade etmektedir:

Ev yapmak için kereste, yemek pişirmek ve ısınmak için odun gerekliydi, bu nedenle ormanlar yavaş yavaş kesildi. Araç ve lüks mallar üretebilmek için maden cevherleri gerekliydi, bu nedenle dünyadaki maden kaynakları tüketildi. İnsanların giyinmesi gerekliydi, bu nedenle pamuk gibi bitkiler yetiştirmek üzere tarlalar açıldı, yün ve deri elde etmek için hayvan beslendi, deri ve kürk için yabani hayvanlar kapanla avlandı.” Tüm bunlar hızla artan dünya nüfusunun gereksinimlerini karşılamak için yapılmış doğa katliamlarıdır ve günümüzde insanoğlu, geçmişteki eylemlerinden kaynaklanan bir dizi ve birbiriyle bağlantılı çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır.

Doğa böylesi bir yağmalamayla başa çıkamayacağının sinyallerini verirken insanoğlunun doğa üzerindeki tüm eylemleri, çağdaş toplumları zor durumlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu yağmalama neden böylesine rastgele yapılmış, neden bir gün sonsuz zannedilen kaynakların da tükenebileceği düşünülmemiş gibi soruları yanıtlamak oldukça güçtür. Ancak günümüzde doğanın bu denli hırpalanmış olmasının altında yatan insan davranışlarını tespit edebilir ve gelecek için büyük önlemler alabiliriz.

Çevreci Güncel Peyzajlar

Yüzyılların sanayi kalkınması, yalnız doğayı değil tüm insanlığı da geri döndürülemez bir felakete götürmektedir. Doğal kaynakların böylesi haksız kullanımının gerisinde ise ihtiyaç kavramı, ihtiyaçların gerisinde de ilerleme fikri yatmaktadır. “Oysa ihtiyaçlar modern kalkınma söyleminde ortaya çıktığı zaman ne zorunlulukları ifade ediyordu, ne de arzuları. Kalkınma bir vaat sözcüğüydü –bilimin, teknolojinin ve siyasetin yeni güçlerini kullanarak zorunlulukların yasasını kırmayı teklif eden bir garanti sözcüğü. Bu vadin etkisi altında, arzular da konumlarını değiştirdiler. İyi olanı gerçekleştirme umudu, ihtiyaçların tanımlanacağı ve tatmin edileceği beklentisiyle yer değiştirdi” (Illich, 2004: 73). Böylece kalkınmanın yağmur duası ile fitili tutuşturulan ihtiyaçlar, yeryüzünün zehirlenmesini ve yağmalanmasını meşrulaştırmakla kalmadı insan doğasını da tanınmaz hale getirdi.

Bu sorunların, sanayileşmiş toplumların doğuşuyla birlikte ivme kazanarak büyümesi ve karmaşık bir hal almış olmasını bir rastlantı olarak düşünmekse safillik olur. Teknolojiyi temel alarak, modernliğin getirdiği kitlesel üretim ve küresel kapitalizme karşı bir direnç noktası oluşturmak düşüncesiyle hareket eden Simon Starling, bu anlamda, tüm eleştirel bakışını dünyadaki enerji tüketimine odaklamaktadır. Sarfiyatın anlamsızlığını vurguladığı ve Güney Afrikadan çıkarılmış olan bir ton hammaddenin, yalnızca beş adet platinyum tabakası elde etmek için harcadığı Bir Ton (Görsel 1) adlı düzenlemesinde Starling; çağımız kapitalist toplumlarının, özellikle savaş sanayinde kullandığı bir tabaka platini, ufak birimler halinde üretmek için sarf ettiği enerjiye işaret etmektedir. (Simon, 2009)

Yine aynı yıl doğal kaynakların gereksiz tüketimine karşın, doğanın kendini yeniden üretimine duyduğu saygıdan hareketle, Tabernas Çöl Koşusu (Görsel 2) adlı işinde, hidrojenle çalışan bir bisiklet ile bütün çölü aşmıştır. Hidrojenli bisiklet, atık olarak su üretmektedir ve Starling döndüğünde bu su ile bir kaktüs resmi yapmıştır. Kaktüsü su depoladığı için kullanan sanatçı, böylece; insanların doğal kaynakları ne kadar verimsizce yok ettiğini vurgulamaktadır. (Horozic, 2009)

Görsel 1: Simon Starling, Bir ton, 2005, Fotoğraf

Görsel 2: Simon Starling, Tabernas Çöl Koşusu, 2005, bisiklet, suluboya, 170x200 cm

Lynne Hull ise doğal kaynakların daha özenli kullanımıyla doğayı nasıl yeniden kazanabileceğimize dikkat çekmek istemektedir. Seçtiği konular biyo-çeşitlilik, nesli tükenmekte olan canlılar ve çölleşmedir. Göçün Kilometre Taşları (Görsel 3) adlı çalışmasında Hull kuzey yarım kürenin çeşitli yerlerine üzerlerinde o bölgeden göç eden kuşların özelliklerini, izledikleri göç yollarını ve konakladıkları yerleri gösteren bir çizelgeyi büyük mermer taşlara işlemiştir. (Migration, 2004)

Öte yandan Hava Raporu (Görsel 4) isimli diğer bir çalışmasında ise Sanat ve İklim Değişiklikleri adlı sergide çeşitli yerlere Vahşi Uyarı, Vahşi Hayat yazan uyarı tabelaları dikmiştir. Bu tabelaların üzerinde küresel ısınma yüzünden ilk yok olacak canlı türleri olan yarasa, uçan fare, piko ve kutup ayısı gibi hayvanların çizimleri bulunmaktadır.

Görsel 3: Lynne Hull, Göçün Kilometre Taşları I ve II, 1995-1996, taş, 80x110 cm ve 30x90 cm

Görsel 4: Lynne Hull, Hava Raporu: Vahşi Uyarı, Vahşi Hayat, 2009

Kullandığı doğal malzemelerle şehir dışındaki büyük arazilerde kurduğu muazzam çalışmalarıyla dikkati çeken Andy Goldsworthy ise Kartopu (Görsel 5) isimli çalışmasını 2000 yazında Londra'nın göbeğinde gerçekleştirmiştir. İskoçya'nın dağlarından getirilen 13 tane, 2 m çapında ve bir ton ağırlığındaki kartoplarını endüstri ve doğa karşıtlığını vurgulamak ve doğanın yıkımını eleştirmek amacıyla çeşitli fabrikaların önünü koymuştur. (A Snowball, 2000) Her bir kartopunun içinde doğa, tarım ve endüstri ile ilişkilendirdiği bir materyal vardır. Örneğin İskoç sığırlarının kıllarının olduğu kartopunu bir et fabrikasının girişine koymuştur.

Goldsworthy genellikle dallar, çiçekler, kozalaklar, kum veya taş gibi malzemeleri kullanarak büyümeyi ve çürümeyi, bozulmayı ve mevsimsel dönüşümleri anlatmaktadır. Sanatın da doğa gibi, doğadaki diğer hayatlar gibi bir ömrü olması gerektiğini düşünmektedir.

Görsel 5: Andy Goldsworthy, Kartopu, 2000, kar ve çalı çırpı, 2mØ

Sanat Yoluyla Doğayı Yeniden Kazanma Projeleri

Günümüz yeni sanatsal eğilimlerinin, sanatçı ile kent yaşamı arasındaki sıkı ilişkilerin sonucunda oluştuğunu söyleyebiliriz. 1960'lerden sonra bedenin yeniden keşfedilmesi ve kültürel kimlik bunalımlarının yanında, yeni medya olanaklarının yaygınlaşması, moda ve pop kültürünün dinamikleri sanatı da derinden etkiledi. Artık sanat dünyayı daha yaşanılabilir bir yer olarak var etme amacına hizmet etmekteydi. Özellikle de sanatçıların sosyal meselelerle daha fazla ilgilenmeleri, eserlerin biçimlenişine de yansdı. Doğa daha büyük bir yoğunlukla ele alındı, çevre sorunları sanatın yeni alanlarının doğmasına yol açtı. Sanat bir tür farkındalık çağrısına dönüştü ve bu dönemde sanatçılar da doğa ve insan uyumunu sağlayacak yeni yollar aramaya başladı. Bundan sonra yeryüzü sınırsız malzemeye sahip ve uçsuz bucaksız bir sergi mekânı olarak sanatçıların dikkatini çekti.

Çevresel sorunlara ince ve alaycı bir tavırla yaklaşan Buster Simpson, Houdson Nehri Arındırma Projesi (Görsel 6) adı altında düzenlediği performansında kireç taşından suda eriyen tabletleri nehre atmıştır. Bu çalışmasıyla asit yağmurları sonucu doğada oluşacak tahribata dikkat çekmek istemiş ve asit seviyesinin fazlalığı yüzünden tehlikeli hale gelen ve doğal yaşamın

azaldığı Houdson Nehrine Talsit tabletlerini çağrıştıran anti asit tabletleri atarak nehrin iyileştirilmesi gerekliliğini vurgulamak istemiştir.

Görsel 6: B.Simpson, Houdson Nehri Arındırma Projesi, 1983-1991

Hindu Hacıların Allahabad nehrinde arınma ve bağışlanma diledikleri törenlerinden etkilenen ve bu etkiyi doğayı korumak için oluşturduğu projelerinde sık sık dile getiren Mierle Liderman Ukeles'e göre (2002) "en önemli peyzajlar durgun olanlar değil, hayatın akışını anlatanlardır." En önemli projesi dolgu alanların yeniden yapılandırılmasını içeren Fresh Kills'dir (Görsel 7). New York, Staten Adası'ndaki 2200 hektarlık dolgu alan ABD'nin en büyük toprak dolgu projesidir. New York Kültür Dairesi tarafından bu projeye atanan Ukeles orada bir taşra doğası yaratmak ve bu alanın bir dönüşüm alanı olmasını istemiştir. "İnsanlığın gücünün hissedilmediği bir yer..." (Ukeles, 2000) olarak nitelendirdiği bu çalışmasından yıllar önce, 1969'da Bakım Sanat Manifestosu'nu da yazan Ukeles hayattaki her fiilimizin, en görünmez olanların bile -çöp toplamak gibi- sanat olarak değerlendirilebileceğini söylemektedir.

Görsel 7: Mierle Liderman Ukeles, Fresh Kills, 1976

Görsel 8: Patricia Johanson, Fair Park Lagoon/Cryus Alanı, 1970

Patricia Johanson'un sanat dünyasında kendine özgü bir yer bulması, Cyrus Alanı (Görsel 8) adlı eseriyle başlar. İki kilometre uzunluğunda ve patika şeklinde yapılan bu eser, birbirini izleyen mermer, kızağaç ve beton olmak üzere üç ayrı bölümden oluşur. Birçok çevresel sanat eserinin aksine, burada doğaya bir müdahale yapılmamıştır. Toprakla kucaklanmış olan eser, sanki doğanın doğal bir parçasıdır (Tont, 2005: 447). Sanat ve Kurtuluş adlı kitabında Johanson (2006) bu eserin doğallığını şöyle anlatıyor: "Bütün hayvanlar hâlâ orada, hatta çoğu bu projeyi kullanıyor. Yılanlar mermerin üstünde güneşleniyor, gelengiller kızağacın altında yuva yapıyor ve küçük memeli hayvanlar beton boyunca tünel açıyor. Aynı toprağın kendisi gibi bu eserin de dinamik bir görüntüsü var. Sonbaharda çeşit çeşit yapraklarla bezenen patika, kışın karla kaplanıyor. Bu heykelin diğer bir özelliği, San Francisco'daki eserimde olduğu gibi, üzerinde yürüyebilirsiniz."

Görsel 9: Mel Chin, Hayata Dönüş Alanı, 1990, 20x20x3 m

Beuys'un yakın arkadaşı olan ve birlikte birçok projeye imza attıkları Mel Chin, günümüz çevreci sanatın önemli temsilcilerindendir. Beuys gibi yapıtının kendinden sonra da devam edebilmesi sürecine hayran olan Mel Chin, gerçekleştirdiği işin kendi kendini besleyen bir yapısı olması ve kendi yaşamını kendi başına devam ettirebileceğini kanıtlayabildiğini söylemektedir. Hayata Dönüş Alanı (Görsel 9) olarak adlandırdığı deneylerinde; yaklaşık 20m x 20m x 3m ebatlarında, zehirli atık yığınlarının olduğu bir bölgede, etrafı demir çitlerle örülmüş bir alana bitkiler ekmiştir. Bu deney, zehirli toksin barındıran metallerin topraktan bitkilerce emilmesi üzerine kurulmuştur. Bu üstün toplayıcı bitkilerin neler olduğunu ve nasıl çalışacaklarını bilim adamlarıyla birlikte tespit etmiş ve bunlar, yerel ekosisteme uygun olarak metali ve minerali içinde tutabilme kapasitelerine göre seçilmişlerdir. Demir çitlerle çevrilmiş bu alanda bitkiler, bir X oluşturacak biçimde alanın ortasına yerleştirilmiştir. Saint Paul bakım departmanı bitkilerle sürekli ilgilenmiş, 1991 sonbaharında bitkiler biçilmiş, kurutulmuş ve incelenmiştir. Bu bitkiler belli tipte metalleri tuttuğu için, biçilen maddeler, hammadde özü olarak ayrıştırılmış ve aynı zamanda metaller için de bir geri dönüşüm sistemi oluşturulmuştur. Belediyenin daha sonra, aynı alan için bu işi tekrarlamasıyla, tüm alan zehirlerden arındırılmıştır.

Matilsky Müzesinin bildirisine göre (Revivel, 2011); "Mel Chin gibi sanatçılar, sanatın tanımını genişleterek, kendileri için yeni bir kimlik yaratıyorlar. Geleneksel olarak sanat üretimi, kişisel bir davadır. Buna kontrast olarak çevresel sanat, kurumlara, müzelere, kolejlere, yerel yönetim ve yönetimlere bağımlı ve toplumun katılımını gerektiren bir çabadır." Kısacası kavramsal çevreci sanat pratikleri (veya uygulamaları) dâhilinde gerçekleştirilen çevre hakkındaki çoğu sanatsal yaklaşım ve bakış açısı kültür ve doğayı yeniden birbirine bağlayarak çözüm yollarına odaklanmaktadır. Bu duruştan bakarsak tüm bu çevreci restorasyon çalışmaları toplumun katılımı ve eğitimi açısından da önemlidir.

SONUÇ

Sanat Perspektifinden Çevre Sorunları başlıklı bu metinde ilk olarak insan, toplum ve doğa arasındaki ilişki incelenmiş ve bu inceleme sonucunda varılan kanılar ışığında, sanat ve doğa ilişkisi karşılaştırılmıştır. İnsanoğlunun asırlar boyu doğaya atfettiği anlamların sanatçılar tarafından nasıl yorumlandığı ele alınmıştır. Günümüz sanatçılarının kendilerinden önceki çağların sanatçılarından farklı olarak, doğayı yalnızca öykünülecek dışarıdaki bir yapı olarak görmedikleri, doğanın süreçselliğini de içeren yapıtlar ürettikleri sonucuna varılmıştır. Sanatı yaşam sürecine katmak ve toplum ile sanat arasındaki bağları doğa üzerinden yeniden tanımlamak hedefiyle vücuda getirdikleri çalışmalarlarıyla da izleyici veya katılımcıların doğa üzerine yeniden düşünmelerini hedefledikleri saptanmıştır. Yalnızca dönemin çevreci hareketlerinden etkilenmedikleri aynı zamanda bu hareketlere ön ayak oldukları görülmüştür. Bu anlamda bu sanatçılar toplum, doğa ve sanat arasında kurulacak yeni ilişkilere yeni tanımlar kazandırmış, sanat ve yaşam arasındaki bağları pekiştirmişlerdir. Bunu da eserlerini uyguladıkları yeryüzünde insanlara yeni farkındalıklar sağlayıp, diğer canlılara da yeni yaşam alanları açarak gerçekleştirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü Haluk vd. (2005). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara
- Arendt, Hannah (2003). "Dünyanın Sürekliliği ve Sanat Yapıtı" (Çev. Aykut Derman), *Sanat Yapıtı*, editör: Beatrice Lenoir, YKY, İstanbul, s.113-121
- BOZKURT, Güvenç (1991). *İnsan ve Kültür*, Remzi K.E. İstanbul
- FREUD, Sigmund (2009). *Uyarlılığın Huzursuzluğu*, (Çev. Haluk Barışcan), Metis Yayınları, İstanbul
- Goldsworthy, Andy, *Digital Catalogue DVD Volume 1: 1976-1986* (2006). <http://www.goldsworthy.cc.gla.ac.uk> (erişim tarihi 5.8.2009)
- Goldsworthy, Andy, (2012), http://www.en.wikipedia.org/wiki/Andy_Goldsworthy (Erişim tarihi 4.8.2012)
- Goldsworthy, Andy, *A Snowball in Summer*, (June 2000)<http://www.corvidae.co.uk/-panoramas/snowball.html> (erişim tarihi 21.03.2008)
- Horozic, Amina (2009). *The Work of Simon Starling* http://artandthis.typepad.com/-art_and_this/2009/04/the-work-of-simon-starling.html (erişim tarihi 4.8.2010)
- Illich, Ivan (2004). "Kalkınma Sözlüğünden: İhtiyaç", *Üç Ekoloji-Doğa, Düşünce, Siyaset, Sayı:2*, s.69-85
- Kovel, Joel (2004), "Doğanın Anlamlandırılması" (Çev. Caner Doğan), *Üç Ekoloji-Doğa, Düşünce, Siyaset, Sayı:2*, s. 99-107
- Leopold, Aldo (2004), "Toprak Etiği" (Çev. Nergis Ertekin), *Üç Ekoloji-Doğa, Düşünce, Siyaset, Sayı:2*, s.125-143
- Hull, Lynne (2004), *Migration Mileposts*, <http://teanecreek.org/ecoart.html> erişim tarihi 7.5.2012)
- PONTING, Clive (2000), *Dünyanın Yeşil Tarihi: Çevre ve Uyarlıkların Çöküşü* (Çev. Ayşe Başçı-Sander), Sabancı Ü. Y.E, İstanbul
- Revival Field by Mel Chin* (2011), <http://www.vulgare.net/2011/02/> (erişim tarihi 3.11.2012)
- Simpson, Buster (2010). grenmuseum.org/artist_index.php?artist_id=21 (erişim tarihi 21.04.2012)
- Starling, Simon (2009), http://artandthis.typepad.com/art_and_this/2009/04/the-work-of-simon-starling.html (erişim tarihi 25.7.2010)
- TANİLLİ, Server (2001), *Uyarlılık Tarihi*, Adam Yay. İstanbul
- TONT, Sorgun A. (2005), "Ekolojinin Leonardo'su", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, Ankara: Sayı.447, s.18
- UYGUR, Nermi (1996), *Kültür Kuramı*, YKY, İstanbul
- Ukeles, Mierle L. (2002), *Leftovers/It's about Time for Fresh Kills*, <http://cabinetmagazine.org/issues/6/freshkills.php> (erişim tarihi 18.4.2009)
- ULAŞ, Sarp Erk(2002), *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

